

A „Sveti sedmočislenici” csoport és a bolgár kultúra

Ezeregyszáz évvel ezelőtt hunyt el *Pliszikai-Ohridi Szent Naum*, Szent Cirill és Szent Metód – Európa társ-védőszentjeinek – tehetséges tanítványa. Az évforduló alkalmából a pravoszláv egyház tisztelettel emlékezik rá, akit származása miatt a bolgárok és a macedónok is saját szentjüknek tartanak. Szent Naum nagyon sokat tett a szláv írásbeliség és kultúra megteremtéséért és megerősítéséért, így személyét méltán sorolta a bolgár pravoszláv egyház a „Sveti sedmočislenici” elnevezéssel illetett csoportba. (*Szent Cirill, Szent Metód* szláv apostolok és tanítványaik: *Ohridi Szent Kelemen, Pliszikai-Ohridi Szent Naum, Szent Angelarij, Szent Száva* és *Szent Gorazd* alkotják a szentek ezen társaságát.)

A IX-X. században ők nem csak a hit terjesztői voltak, hanem szerzetesek, egyben tanítók-oktatók, prédikátorok, írók, akiknek rendkívül sokat köszönhet a bolgár kultúra, ezért a kiemelt szenteknek kijáró tisztelet övezi őket. Vallási és nemzeti kultuszuk együtt nőtt a pravoszláv népek körében. Bulgáriában olyan nagy a csoport népszerűsége, hogy számos kulturális intézmény (templom, iskola, színház, kórus stb.) viseli közös megnevezésüket, a „Sveti sedmočislenici” nevet.

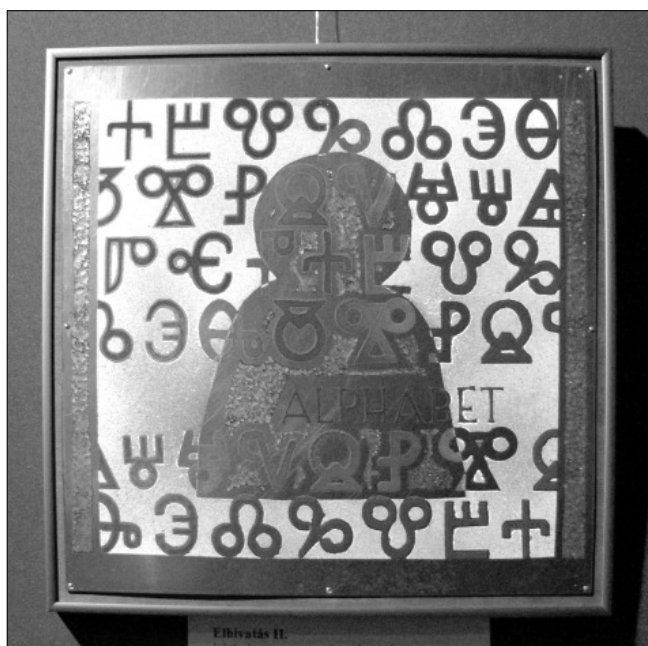
Ez a gyűjtőnév még nem található meg az óbolgár írott emlékekben. A szláv forrásokba valószínűleg a görög szertartásos gyakorlatból került át, ma azonban a délszlávoknál a hét szent hittérítőnek ez a legáltalánosabb megnevezése. A csoport tagjait a pravoszláv egyház külön-külön is megünnepeli, de a csoportot, mint egységet is tisztelettel ünnepli meg július 27-én,

amely az utolsóként elhunyt Ohridi Szent Kelemen halálának emléknapja. (A hetek közül elsőként, 869. február 14-én Szent Cirill halt meg Rómában, s őt fivére, Szent Metód követte, aki 885. április 6-án a morvaországi Velegradban halálozott el.)

Ismeretes, hogy a szláv apostolok és tanítványaik sorsa Morvaországban soha nem volt könnyű, de Metód halála után még kegyetlenebbé vált. Kelemen, Gorazd, Angelarij és Száva bilincsbe verve tömlöcbe került, majd szörnyű kínzások után a Duna mellékére száműzték őket. Azért, hogy könnyebben elrejtőzhessenek, szétváltak. Kelemen, Naum és Angelarij sikeresen áttutajozott Belgrádba. Ott a bolgár katonai előjáró jól fogadta és – mivel tudta, hogy *Borisz* cárnak szüksége van az ilyen emberekre – eljuttatta őket Pliszkába. Az üldözötteket tehát Bulgária fogadta be, amely nem oly régen csatlakozott az ortodox kereszténységhez. Borisznak valóban kapóra jöttek a becses tudással megáldott hittérítők, kulcszerepet szánt nekik a saját nyelvű, nemzeti egyház kiépítésében. Abban reménykedett, hogy tevékenységükkel csökkentheti Bizánc befolyását is.

Történeti források szerint, ötévnyi Bizánc és Róma közötti ingadozás után (865–870) Bulgária véglegesen a konstantinápolyi patriarcha fennhatósága alá került, ami együtt járt a bizánci kultúrkörbe kapcsolódással, a görög nyelv és a görög írásbeliség használatával is. 870-ben tehát *Ioszif*, az első érsek, jelentős számú térítő és hitterjesztő pap kíséretében a legszükségesebb szertartásos irodalommal ellátva indult Bulgáriába. Ahogyan Ohridi *Teofilakt* előadja Ohridi Szent Kelemenről írt legendájában (*Legenda Bulgarica*), a szláv és a bolgár nép nem értette meg az idegen nyelvű szövegeket. Az ohridi érsek két alkalommal is utal arra, hogy a bolgár papok nehezen értik a görögül írt szövegeket, mert azokat csak olvasni tudják. Ez arra kényszerítette a tanítványokat, hogy bolgár-szláv nyelvű szövegeket alkossanak, illetve lefordítsák a vallás gyakorlásához szükséges szövegeket.

Borisz, a bolgár uralkodó felismerte, komoly intézkedéseket kell hoznia annak érdekében, hogy alattvalói megértsék a görög könyveket. Az első és talán a legkorábbi intézkedése az volt, hogy bolgár ifjakat küldött Konstantinápolyba a görög nyelv és irodalom elsajátítására. Arra törekedett, hogy ezek a művelt szerzetesek váljanak a leendő bolgár papság tanítóivá. A bolgár papság megteremtését és a görög istentisztelet bolgárul való megszólaltatását célzó szándékát erősítette Kelemen, Naum és Angelarij befogadása, a bolgár egyház s művelődés szolgálatába állítása 866 után. Ehhez a tudós táborhoz csatlakoztak azok a morvaországi klerikusok is, akiket a

Hollós Katalin: *Elhivatás II.* (vörösréz, transzparens és opak zománc, 2010)

morvák velencei gályákra adtak el rabszolgának, és akiket a császár váltott ki, gondoskodva megélhetésükről, jövedelmükről. Természetes, hogy más Metód-tanítványok is csatlakoztak a menekültekhez. Így számuk jelentősen megnövekedett.

Mivel ők a nép által ismert nyelven, érthetően hirdették az igét, Bulgáriában, Szerbiában és az orosz területeken is elterjedt a szláv írásbeliség és a szláv nyelvű istentisztelet, amelyet ma is sok helyen használnak. A Morvaországban Cirill és Metód halála után megsemmisült eredmények sohasem születtek volna újjá, ha Kelemen, Naum és Angelarij nem kerültek volna Bulgáriába.

H. Tóth Imre magyarul, több kiadásban is megjelent könyvéből (Konstantin-Cirill és Metód élete és működése) jól megismerhető a munkásságuk. Célunk jelen írással az, hogy a „Sveti sedmočislenici” többi tagjainak tevékenységéről adjunk rövid áttekintést az ünnepi év alkalmából.

Ohridi Szent Kelemen, korának legtehetségesebb, legtermékenyebb, legelkötelezettebb írója volt. Bulgáriába érkezése után Borisz cár Kutmicsevica (Délnyugat-Bulgária) küldte, ahol tanítói és prédikációs tevékenységet folytatott. Az ohridi irodalmi iskola megalapítójaként tartják számon. Hét év alatt 3500 tanítványt nevelt, akikből papok, könyvmásolók, fordítók lettek. 893-ban Simeon trónra lépése után az új fővárosba, Preszlavba hívta, ahol az első bolgár püspökké szentelték fel. Fordításai mellett számos önálló irodalmi művet, elsősorban egyházi szónoklatokat, tanító beszédeket, himnuszokat írt, amelyek jelentős hatással voltak a kor szláv nyelvű irodalmára. Mintegy ötven tanító és dicsőítő beszéd szerzője. Az előbbiek tömören, közérthetően magyarázzák a keresztényi köteleességeket, az utóbbiak terjedelmesebbek, emelkedett stílus és költőiség a jellemzőjük. Írásai olyan népszerűsége tettek szert, hogy még a XVI. században, Bulgária határain kívül másolt kódexekben is előfordulnak neki tulajdonított beszédek. (Ilyen például a Debreceni Egyetemi Könyvtárban 106/15. jelzet alatt őrzött, kézíratos, vegyes tartalmú Máriapócsi-kódex, amelyben a szövegösszevetések alapján több, Ohridi Szent Kelemennek tulajdonítható beszédet azonosítottunk.)

Szent Naum Bulgáriába érkezése után papként Pliszkában tevékenykedett. Kelemen püspökké szentelése után még évekig folytatta társa munkáját Kutmicsevicaiban. Később egy, az Ohridi-tó partján a számára épített kolostorba vonult vissza. Ott is halt meg, 910-ben, s máig ott pihen. Számos fordítás szerzője volt, önálló munkái közül azonban csak egy maradt fenn, az „András apostol kánonja”.

Szent Angelarij a középkori forrásokban nagyon gyengén dokumentált egyházi személyiség. Tudjuk, hogy a tanítványokkal érkezett Bulgáriába. Az életére vonatkozó egyéb ismeret viszont annyira kevés és minden kézzelfogható tény nélkülöző, hogy néhány szerző egyenesen megkérdőjelezi Angelarij valódi történelmi személyiségét. Nem ismeretes, hogy mikortól számítják a bolgár szentek köréhez. Semmilyen arra vonatkozó adat sincs, hogy a „sedmočislenici” kultuszának XIII. századi kialakulása előtt lett volna vallásos tisztelet iránta. Angelarijnak nem szenteltek önálló életrajzot, nincs ismert dicsőítő szó, vagy valamilyen mű, amit a kora középkorban az ő tiszteletére írtak. Nevét nem említik egyetlen IX.-X. században fogalmazott óbolgár műben sem. Halálának időpontját sem iktatták a bolgár egyházi naptárba (886-ban hunyt el Pliszkában). Az első szerző, aki Angelarijt megemlíti, Ohridi Teofilakt a XI. század második felében írt „Ohridi Kelemen bővebb életrajza” című legismertebb művében.

Legkevesebb ismeretünk Szent Száváról van. Az ő neve Ohridi Szent Kelemen életrajzában fordul elő, valamint 1216-ban Boril cár egyik színóduci iratában. Mindkét esetben Cirill és Metód négy tanítványával említik együtt.

Szent Gorazdra vonatkozóan az a vélemény, hogy előkelő, gazdag családból származott a mai Szlovákia területéről. Metód püspök a végrendeletében őt jelölte meg utódjaként. Valószínű, mivel a helyi földbirtokosokhoz tartozott, őt nem üldözte tovább a német papság. Lehetséges, egy ideig püspök is volt. Vannak olyan adatok, amelyek arra utalnak, hogy Gorazd Krakó környékén, Lengyelországban tevékenykedett. A neve a XIV. században (július 17-i nappal) bekerült egy egyházi naptárba. Érdekes, hogy Szlovákiában ma ugyanezt a napot jelölik meg az ő emléknapijaként. A szlovákok Gorazdot első saját szentjüként tisztelik.

A „Sveti sedmočislenici” csoportból Ohridi Szent Kelemen és Pliszkai-Ohridi Szent Naum munkásságának hatására a IX.-X. században megerősödött a szláv írásbeliség az akkori Bulgária területén. A szertartási könyvek óbolgárra fordításával és az önálló műveik révén létrejött, illetve megerősödött a bolgár irodalmi nyelv, kialakult a bolgár irodalom, amely a későbbiekben jelentős hatást gyakorolt a többi szláv nép nyelvére és irodalmára is.

M. Pandur Julianna

Bajtai László felvétele